

ЕСТЕТОТЕРАПІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Анна ФРОЛОВА,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Науковий керівник: Ольга ФЕДІЙ,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової освіти
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка*

У статті досліджуються засоби естетотерапії, їх вплив на формування особистості з обмеженими функціональними можливостями, з огляду на необхідність організації інклюзивного освітнього простору з метою забезпечення соціалізації та повноцінного розвитку особистості з особливими потребами. Ключове завдання автора – аналіз особливостей та перспектив естетотерапевтичного навчання, визначення його ефективності у досягненні зазначеної мети.

Ключові слова: естетотерапія, інклюзія, соціалізація, комунікативні навички, корекція розвитку, самовираження.

The need to create an accessible educational space for learning, taking into account the needs of people with inclusion, actualized the issue of using esthetic therapy tools in the educational sphere today. The purpose of the study is to analyze the features and prospects of using esthetic therapy areas of study in the context of researching the effectiveness of esthetic therapy as a means of socialization, which determines the full-fledged development of a person with limited functional capabilities. The author examines the work of the Ukrainian scientific community on this topic, based on which he determines the areas of esthetic therapy that have proven their effectiveness and are common for use by teachers, among which art therapy, music therapy, play therapy, and theatrical and dramatic therapeutic activities are

highlighted. The specified means play an important role in ensuring an inclusive approach to the provision of educational services, since their use in the educational process is a necessity due to the need to increase the efficiency of such services and the challenges of the current inclusive space in terms of deepening the tolerization of education as a process that will contribute to the better integration of children with special needs in society. In addition, the author draws attention to the importance of involving children with limited functional capabilities to participate in various social events, where they can interact more with the environment and develop their communication skills. In the future, the author considers it relevant to continue scientific research on the search for effective tools for the implementation of inclusive approaches and means of esthetic therapy in the practical activities of domestic educational institutions.

Keywords: esthetic therapy, inclusion, socialization, communication skills, developmental correction, self-expression.

ESTETHERAPY AS AN EFFECTIVE MEANS OF SOCIALIZATION OF PERSONALITY WITH LIMITED FUNCTIONAL CAPABILITIES

Anna FROLOVA

Отримання якісної та доступної освіти незалежно від фізичних та розумових меж є актуальним питанням сьогодення через потребу у розширенні можливостей традиційного навчання, так як сучасний стан розвитку суспільства вимагає високий рівень професіоналізму від викладачів у контексті володіння навичками використання естетотерапевтичних технологій для якісного забезпечення потреб осіб з обмеженими функціональними можливостями, які можна здобути лише шляхом формування інклюзивної компетентності викладачів і здобувачів освіти.

Це видається можливим завдяки активному впровадженню у навчальний процес засобів естетотерапії, які не є новелою для освітньої сфери, проте особливої актуальності набули в умовах підвищення інтересу до інклюзії та формування інклюзивних класів у вітчизняних закладах освіти. Застосування естетотерапевтичних підходів має бути пріоритетним напрямком реформування сучасної освіти, оскільки сьогодні спостерігається тенденція до збільшення рівня зацікавленості в більш якісному

забезпеченні потреб інклюзивних учнів, що сприятиме їх соціалізації та розвитку комунікативних навичок для повноцінного залучення у суспільне життя.

З огляду на зазначене, впровадження інноваційних підходів у вигляді застосування в навчальному процесі різноманітних напрямків естетотерапії є необхідністю, що зумовлена потребою у підвищенні ефективності надання освітніх послуг та викликами нинішнього інклюзивного простору у аспекті поглиблення толеризації навчання як процесу, що буде сприяти кращій інтеграції дітей з особливими потребами в суспільство. Саме тому дана тематика викликає науковий інтерес і потребує аналізу ефективності застосування естетотерапії як засобу соціалізації в контексті здобуття інклюзивної освіти з метою визначення перспектив її подальшого використання.

Дослідженню особливостей реалізації естетотерапевтичної концепції в освітньому процесі з огляду на інклюзивні виклики сьогодення присвятили свої праці багато вітчизняних науковців, оскільки естетотерапія є інструментом соціалізації та адаптації учнів з обмеженими функціональними можливостями у суспільне життя, що зумовлює їх інтерес до навчання й особистісний розвиток завдяки освітньо-виховному впливу мистецьких засобів.

Так, дуже ґрунтовні наукові дослідження щодо естетотерапевтичної діяльності має О. Федій, яка фактично є основоположницею засад вітчизняної естетотерапії. Вона наголошує на тому, що впровадження естетотерапії в сучасний освітній простору здатне «відновити природну гармонію сучасної людини (дитини) з навколишнім середовищем, надати їй можливості щодо подальшого індивідуально-творчого саморозвитку» [1, с. 7].

Арт-терапію як один з напрямків естетотерапії розглядає В. Білан, акцентуючи увагу на тому, як цей метод впливає на інтеграцію в сучасне суспільство дітей із порушеннями психофізичного розвитку [4]. Також особливості арт-терапевтичних технологій розглядає А. Брусановська [3].

Важливе значення має і наукова праця К. Зінченко-Любченко щодо ролі театральної діяльності у подоланні комунікативної дезадаптації серед інклюзивних школярів [6].

Д. Пінчук виокремлює важливість інноваційних художньо-педагогічних технологій на уроках музичного мистецтва для становлення особистості школяра і його активної участі в соціокультурному житті [5].

Крім того, актуальною у контексті даного дослідження видається наукова стаття О.Рассказової про поєднання інклюзивного і анімаційного підходів до соціалізації дітей з особливими потребами [7].

Метою даної статті є аналіз особливостей та перспектив використання естетотерапевтичних напрямків навчання у контексті дослідження ефективності естетотерапії як засобу соціалізації, що обумовлює повноцінний розвиток особистості з обмеженими функціональними можливостями.

Застосування прогресивних та інклюзивних форм організації навчального процесу є основним напрямком реформування освіти сьогодення. Для досягнення цих цілей доречним видається звернення до естетотерапії як науки, покликаної стимулювати розвиток осіб з обмеженими функціональними можливостями для їх комфортного перебування у соціумі. На думку О.Федій, естетотерапія являє собою цілеспрямований стабілізуючий вплив на емоційно-чуттєву сферу дитини з метою створення для неї психологічного комфорту та розкриття творчого потенціалу особистості [2, с. 40].

Дійсно, поєднання естетичного та терапевтичного підходу дуже важливі для освітньо-виховного процесу дітей з особливими потребами, адже вони спрямовані на гармонізацію їх відносин з самими собою та зі своїм оточенням відповідно. Через мистецтво, спорт, спілкування, гру чи казку реалізується соціальна потреба у спілкуванні, що особливо важливо для формування особистостей з обмеженими функціональними можливостями, оскільки засвоєння знань, розвиток комунікаційних навичок відбувається, насамперед, у процесі спілкування з вчителем та іншими суб'єктами освітньої взаємодії.

Крім того, саме естетотерапія здатна реалізувати інклюзивний підхід до навчання, оскільки дає реальну можливість надання особам з обмеженими функціональними можливостями бути залученими в різні соціальні відносини, у тому числі й в освітню діяльність, яка є одним із засобів реабілітації і адаптації до життя в соціумі.

Так, інклюзивний підхід у організації навчання допомагає дитині з особливими потребами стати повноцінним членом соціуму, комунікувати з однолітками на рівних, що у більш глобальному сенсі сприяє подоланню соціальної нерівності, розвитку толерантності у вітчизняних освітніх закладах і в цілому підсилює значення гуманізму в людських взаємовідносинах.

Слід зазначити, що напрямок інклюзивної освіти в Україні лише починає набирати обертів, оскільки наше суспільство ще вчиться робити цей простір доступним для кожного, саме тому актуально говорити про потребу у формуванні відкритого для дітей з обмеженими функціональними можливостями соціального і навчального простору, де немає місця почуттю ізольованості та неповноцінності, а процвітають повага і взаємодопомога, що спонукає до пошуку ефективних шляхів впровадження засобів естетотерапії у навчальний процес вітчизняних закладів освіти.

Враховуючи вищезазначене, доречним вбачається розгляд певних напрямків естетотерапії, головною метою яких є забезпечення комфорту, культурних, естетичних та психологічних потреб для інклюзивних учнів, тому аналіз їх застосування буде корисним для визначення ступеня ефективності естетотерапії як засобу соціалізації особистостей з обмеженими функціональними можливостями.

Найбільш поширеним зараз є напрямок арт-терапії, можливості якої дедалі більше використовуються в педагогічній роботі з дітьми з особливими потребами, оскільки терапія такими мистецькими засобами як казка, музика чи образотворче мистецтво може якісно впливати на корекцію розвитку особистості з обмеженими функціональними можливостями, адже творче самовираження є одним з кроків до подолання психологічних проблем, подальшого зміцнення самооцінки, а отже і соціалізації.

Так, А. Брусановська відзначає, що терапія образотворчим мистецтвом дає позитивні результати в роботі з дітьми з різними проблемами – затримкою психічного розвитку, мовними труднощами, порушенням слуху, розумовою відсталістю, при аутизмі, де вербальний контакт утруднений. У багатьох випадках малюнок терапія виконує психотерапевтичну функцію, допомагаючи дитині впоратися зі своїми психологічними проблемами [3, с. 21].

Підтверджує позитивний вплив арт-терапії і В. Білан, яка вказує, що арт-терапія є ефективним методом оздоровлення, гармонізації, викликає в дітей позитивні емоції, розширює їхній словниковий запас, формує навички спілкування, збагачує когнітивну сферу відповідними поняттями і знаннями [4, с. 27].

Ще одним ефективним засобом естетотерапії виступає музикотерапія. Музично-терапевтична діяльність надає можливість пізнавати себе, творчо самовиражатися через прослуховування

різних мелодій або безпосередньо гру на музичних інструментах, що безумовно сприяє подоланню внутрішньої дисгармонії і викликає бажання ділитися своїми творчими успіхами, відповідно соціалізуватися.

Робота над музичними проектами, як відзначає Д. Пінчук, розвиває у школярів критичне мислення, формує готовність та здатність до самостійного опанування культурних духовних цінностей, активну, самостійну та ініціативну позицію в навчанні, здатність до естетичних переживань і співпереживань [5, с. 202].

Вагому роль у корекції розвитку осіб з обмеженими функціональними можливостями також відіграє ігротерапія, завдяки якій викладачам вдається забезпечити набагато краще засвоєння інформації, підвищення рівня комунікабельності через використання ігор, адже в результаті школярі активніше самовиражаються, спілкуються з однолітками, перебуваючи в емоційно-комфортному середовищі, і при цьому не втрачають бажання навчатися, генерувати ідеї та творити. Крім того, ігри допомагають виховувати навички адекватної групової поведінки.

Варто відзначити, що в умовах пандемії COVID-19 нового щаблю розвитку досягнула онлайн-освіта, в умовах якої дуже важливо використовувати інтерактивні засоби ігротерапії, тому доречним видається застосування різноманітних додатків, які спрощують вивчення певної теми, оскільки містять елементи гейміфікації як вікторини та ігри для перевірки рівня знань і оцінки показників успішності. Наприклад, простими, але водночас ефективними для навчання вважаються додатки Quizlet Go та Kahoot!.

Слід додати і про важливість театральнo-драматичної діяльності як засобу естетотерапії, що здатний допомогти дитині з обмеженими функціональними можливостями навчитися працювати в групі, розпізнавати емоції людей, скоригувати мовленнєві порушення тощо. Наприклад, у своїй праці К. Зелінська-Любченко відзначає, що у процесі театрального дійства створюється специфічна ігрова атмосфера, яка дозволяє спроектувати реальний соціальний досвід дітей в уявну ігрову ситуацію, що розширює соціальні можливості розумово відсталих молодших школярів і сприяє засвоєнню прийнятних форм спілкування [6, с. 228].

Крім того, розвиток комунікативних навичок, який так необхідний для кращої соціалізації дітей з особливими потребами

досягається через участь в різноманітних соціальних заходах, де ці діти відчують себе бажаними і важливими у суспільстві, коли результати їх участі визнаються і схвалюються оточенням.

На думку О. Рассказової, такі заходи реалізуються на основі впровадження в освітній процес елементів анімаційної діяльності. Так, зокрема важливими в умовах інклюзивної освіти є різноманітні масові організаційні форми, як-от: виставка тематичних малюнків, благодійні акції, концерти, екскурсії, походи; конкурси соціальних та творчих проєктів для дітей [7, с. 119].

Отже, основним наслідком застосування засобів естетотерапії в навчальному процесі є підвищення рівня ефективності інтеграції осіб з обмеженими функціональними можливостями у соціум. Поглиблення цього процесу видається можливим у подальшому завдяки спрямуванню фокусу уваги на реформування української системи освіти відповідно до потреб людей з інклюзією задля створення доступного для всіх навчального середовища, яке і є першим щаблем формування нашої особистості. Так, застосування естетотерапевтичних та інклюзивних підходів у навчанні і надалі сприятиме забезпеченню емоційних потреб осіб з особливими потребами, удосконаленню їх комунікативних навичок, що безумовно стимулюватиме їх особистісний розвиток та творче самовираження.

Зазначене свідчить про те, що відбувається трансформація освітнього процесу шляхом переходу від традиційного способу навчання до інклюзивного формату освіти, де школярі у різному темпі, зі своїми особливостями можуть здобувати освіту на однаково якісному рівні незалежно від їх фізичних та розумових здібностей.

Застосування естетотерапії дозволить створити навчальне середовище, в якому школярі будуть оточені мистецькими чи ігровими практиками, що сприятиме інтеграції в коло однолітків на засадах спільних інтересів, поваги та взаєморозуміння, завдяки чому діти з обмеженими функціональними можливостями зможуть відчувати себе важливою частиною спільноти, саме тому сучасна система освіти повинна демонструвати доброзичливе ставлення до нових способів навчання, пов'язаних із інклюзією.

Таким чином, використання засобів естетотерапії у вітчизняному освітньо-виховному просторі актуалізувалося в умовах сьогодення з огляду на прагнення нашого суспільства до створення сприятливих умов для духовного розвитку та

соціалізації особистості з обмеженими функціональними можливостями, що стимулюватиме розповсюдження загальнолюдських етичних цінностей в аспекті розуміння та поваги до людей з інвалідністю.

Впровадження засад естетотерапевтичної науки у процес викладання у поєднанні з інклюзивними підходами сприятиме більш якійсній реалізації емоційних та освітніх потреб дітей з інвалідністю, що безумовно позитивно відобразиться на їх особистісному розвитку та творчому самовираженню.

Наукова новизна статті полягає у визначенні того, що арт-терапія, музикотерапія, ігротерапія чи інші види естетотерапії є ефективним доповненням до традиційних форм викладання, оскільки такі мистецькі засоби навчання мають вагомий терапевтично-корекційний вплив на розвиток дітей з обмеженими функціональними можливостями завдяки впровадженню таких підходів у навчальний процес відповідно до інклюзивних викликів сьогодення і майбутнього.

Оцінка ефективності естетотерапії як засобу соціалізації для особистостей з особливими потребами надала змогу обґрунтувати необхідні напрямки зростання зацікавленості педагогів в розвитку естетотерапевтичної концепції викладання, тому у подальшому перспективним видається наукове дослідження цих питань у контексті пошуку ефективних інструментів реалізації інклюзивних підходів та засобів естетотерапії у практичній діяльності вітчизняних закладів освіти.

Список використаних джерел:

1. Федій О. Естетотерапія: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 256 с.
2. Федій О. Естетотерапія : навч. посібник. [2-ге вид., перероб. та допов.]. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 288 с.
3. Брусановська А. Соціально-педагогічні засади застосування арт-терапії у закладах дошкільної освіти: кваліфікаційна робота здобувача освітнього ступеня магістр спеціальності 231 Соціальна робота / Кер.: канд. пед. наук, доц. Фурдуй С. Б. Ізмаїл, 2020. 100 с.
4. Білан В. Арт-терапія як один із засобів естетотерапії в корекційно-педагогічній роботі дефектолога. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. №3. С. 23–28.
5. Пінчук Д. Інноваційні художньо-педагогічні технології на уроках музичного мистецтва. *Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі* : колективна монографія / За заг. редакцією Г. Л. Єфремової. Суми, 2020. С. 192–209.

6. Зелінська-Любченко К. Роль елементів театральної діяльності у подоланні комунікативної дезадаптації молодших школярів із розумовою відсталістю. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2015. №30. С.224–230.
7. Рассказова О. Розвиток соціальності дітей дошкільного та шкільного віку в освітньому середовищі: поєднання інклюзивного й анімаційного підходів. *Соціальна освіта та соціальна робота*. 2019. №3. С.104–124.